

Tilka Jamnik
Predsednica Slovenske sekcije IBBY

»MNOGO KULTUR ENA ZGODBA«¹

Ob številnih tehnoloških možnostih pri vzgoji mladih dandanes nikakor ne smemo pozabiti na urjenje življenjsko pomembnih sposobnosti, kot so branje, sposobnost srečevanja z literarnimi domišljjskimi svetovi in oblikovanje verbalne pripovedi. Kajti branje ne omogoča le dostopa leposlovne pripovedi, temveč pomembno vpliva na celoten otrokov razvoj. Mentorstvo (odraslega) človeka je otrokom vedno bolj potrebno, da bi v tem globalnem, digitaliziranem svetu (p)ostali ljudje, odprti za humanost.

With several contemporary technological possibilities in education of the young we should never neglect the training of vitally important abilities like reading, encountering imaginary literary worlds and creation of verbal narrative. Not only does reading provide access to fiction narrative, it also significantly affects child's integral development. Mentorship of an (adult) person is becoming ever more urgent for children to become (remain) people, open for humaneness in this global, digitalized world.

Sodobna realnost združuje v sobivanje tiskano in digitalno gradivo. Vemo, da vsak nosilec informacije po svoje oblikuje sporočilo oz. medij JE sporočilo, kot je Marshall McLuhan trdil že leta 1964 (McLuhan, 1964). Vemo, da človeški možgani analogne zapise in njihovo linearnost percipirajo drugače kot digitalne zapise v njihovih hiperpovezavah; vemo za katedrale, ki so jih gradili v človeških predstavah linearni zapisi, in o plitvinah oz. palačinkah, ki jih povzročajo digitalni zapisi; vemo tudi za marsikatero čer v demokratizaciji dostopa do digitalnih zapisov in v globalnosti virtualnih sporočil itd.

Toda čeprav govorimo o razpadu besedilne zavesti, govorimo in pišemo o tem in tudi sprejemamo to na linearni način, pa naj bo v tiskani ali v digitalni obliki. Vsa opozorila o koncu besedilne zavesti so nam dostopna v linerani obliki in ob tem se sprašujem: Ali je v sodobnejšem, razpršenem načinu z vsemi hiper povezavami sploh možno predati sporočilo tako, kot si želimo, da bi bilo sprejeto? Kako vzpostaviti dialog, če ne v linearnosti? Kako izročiti znanje, modrost in izkušnjo vsega človeštva vse do danes, če ne beremo linearno? Ali ne beremo predvsem – če že ne sploh samo zato – da bi slišali glas drugih ljudi, zvedeli za življenjske zgodbe in sporočila ljudi iz drugih krajev in drugih časov, tako iz realnega kot iz domišljjskega sveta?

¹ Besedilo je bilo predstavljeno na simpoziju Od klasične do virtualne knjižnice za otroke in mladino, ki je bil 7. aprila 2015 v MKL (zapis o dogodku je objavljen na str. 66).

Če dobro premisliš, moraš priznati, da so vse zgodbe na svetu v bistvu sestavljene le iz petindvajsetih črk. Črke so vedno iste, samo njihova sestava se menjuje. Iz črk se delajo besede, iz besed stavki, iz stavkov poglavja in iz poglavij zgodbe. (...) Če pa se igraš to zelo dolgo, leta in leta, potem nastanejo včasih po naključju besede. Ne kake posebno duhovite besede, ampak vsaj besede. (...) Če pa se to igra naprej sto let, tisoč let, sto tisoč let, potem mora po vsej verjetnosti nekoč po naključju priti iz tega pesem. In če se to igra večno, potem morajo pri tem nastati vse pesmi, vse zgodbe, ki so sploh nogoče, zraven tudi vse zgodbe o zgodbah in celo ta zgodba, v kateri se ravno pomenkujeva midva. (Mihale Ende, *Neskončna zgodba*, str. 417–418).

Ravno v knjigah nam je dostopna vsa širina človekovih idej, nas pouči mdr. tudi monografija *Zgodovina knjige skozi knjige: Od prvih zapisov do e-knjige* (Umco, 2015).

Danes so knjižnice predvsem hibridne knjižnice, ki uporabnikom nudijo informacijske vire na različnih nosilcih (klasičnih in elektronskih) in v različnih oblikah zapisov (analognih in digitalnih) in jim zagotavljajo njihovo dostopnost in uporabo tako s klasičnimi kot elektronskimi storitvami.

Vloga mladinskega knjižničarja in motivatorja branja v tej hibridni situaciji je spodbujati razvoj sodobne, sestavljene bralne pismenosti pri otroku in ga motivirati za branje leposlovja.

Nujno potrebna je dobro razvita bralna pismenost, zmožnost kritičnega vrednotenja vseh možnih nosilcev in njihovih sporočil, ki bi bralcu/uporabniku omogočala najboljše od vsakega nosilca oz. od njihovih informacij. Meta Grosman nas je opozarjala že na 2. posvetovanje Bralnega društva Slovenije (Grosman, 1997): »V času, ko smo obdani z vsakovrstnimi besedili, le dobro razvita bralna sposobnost omogoča dostop do različnih podatkov oz. do vsega znanja, do sposobnosti obrambe pred manipulacijo z raznimi besedili in do raznih oblik leposlovja«. Branje je posamezniku in družbi potrebno bolj kot kdajkoli prej, bralna pismenost pa obsega branje različnih medijev, ki prinašajo sporočila, v hiperinflaciji besedil tudi edino mogočo selekcijo oz. izbiro dobrega in najboljšega.

Tudi IBBY (Mednarodna zveza za mladinsko književnost), ki si vse od leta 1953 prizadeva »spraviti skupaj knjige in otroke«, še posebej opozarja na pomen leposlovnega branja v klasični tiskani obliki. Zvezi nekateri očitajo, da ne napreduje glede na znanstvene izsledke na področju branja, da ne sledi sodobnim spremembam. IBBY namreč še vedno opozarja – in v tem sodobnem hibridnem času še toliko bolj – da je branje leposlovja zelo pomembno, ker je »čudežno potovanje«, kot je povedal Daniel Pennac, »po svetovih, ki so bili ustvarjeni zato, da ob njih uživamo in spoznavamo tiste plati duha in duše, ki bi nam sicer ostale neznanne. Generacije, ki ne berejo (dovolj) leposlovja, v globokem, osnovnem pomenu ostajajo domišljijsko revne, polpismene.« (Pennac, 1996). In še več, treba je znati brati leposlovje tudi v knjigah; če sodobnih bralcev ne navdušimo za branje knjig, jim ostane ogromna književna dediščina vsega človeštva nedostopna, saj vsega nikoli ne bo mogoče digitalizirati.

(...)

Toda tu na knjižni strani
v like uročeni bde,
čakajo zvesto in zbrani,
svojo obliko obdrže.

In po letih, ko utrpeli
bomo mnogo razdejanj,
svet, ki smo ga živeli,
saga bode, vredna branj.

Njene rune obledijo,
toni so že daljni zdaj,
a s čarobno melodijo
svojo tu bo vekomaj.
(Herman Hesse, *Mali srpan*)

Moj glas se zdi »staroveški«, še posebej, ker navajam citate strokovnjakov izpred 20 let in umetnikov izpred mnogih let. Ne morem namreč kar tako pristati na konec besedilne zavesti, na konec homo sapiensa, njegove zmožnosti domišljije in mnogih zgodb že v bližnjem letu 2050, kakor v svoji monografiji *Sapiens, kratka zgodovina človeštva* napoveduje Y. N. Harari.

Ob vseh številnih tehnoloških možnostih pri vzgoji mladih dandanes nikakor ne smemo pozabiti na urjenje življenjsko pomembnih sposobnosti, kot so branje, sposobnost srečevanja z literarnimi domišljjskimi svetovi in oblikovanje verbalne pripovedi. Kajti branje ne omogoča le dostopa leposlovne pripovedi, temveč pomembno vpliva na celoten otrokov kognitivni razvoj.

Otroci in mladostniki, ki so uporabniki samo vizualno podprte pripovedi, postajajo postopoma neartikulirani, saj ne razvijejo »sposobnosti razumevanja zahtevnejše, čisto verbalne pripovedi. Zaradi pomanjkanja izkušenj z zgolj besedno pripovedjo pa tudi ne razvijejo sposobnosti upovedovanja lastne izkušnje, ki bi jo lahko razvili z branjem leposlovne pripovedi.« Teh veččin se naučimo le tako, da pri mladih spodbujamo branje leposlovja. (Grosman 1998).

Kristina Picco, sodelavka MKL, Pionirske – centra za mladinsko književnost in knjižničarstvo, opozarja (kot pripomba k prispevku), da je pomembna komponenta dobro razvite bralne pismenosti tudi pristen bralni doživljaj, ki ga je v nasprotju z današnjo hipernaglico možno pridobiti le tako, da si za branje vzamemo čas. Čas odpre prostor, kamor se lahko zasidra pristna izkušnja. Čas odpre prostor za koncentracijo, ki je potrebna za poglobljeno dolgotrajno branje, kar dolgoročno omogoči boljšo in večplastno konzumacijo kompleksnejših informacij. »Pobralni« čas odpre prostor za samorefleksijo, ponotranjenje prebranega. V današnji družbi bi moral biti čas (če ne štejemo primarnih vrednot, kot so zdravje itd.) največja in najbolj zaželena vrednota. Saj pravzaprav tudi je, a z napačno percepcijo: čas je denar – hitreje je bolje. Pesnica Saša Vegri, dolgoletna sodelavka Pionirske knjižnice, predhodnice Centra, je to povedala takole:

Otroke se dela lepo,
počasi in po malem,
ker so majčkeni.
Otroke se dela
s posluhom
zato
da bi bili lepi,
da bi bili srečni
in da bi bili večni.
(...)
(Saša Vegri, *Kako se dela otroke*)

Kako torej otroka bralno vzgajati danes, v 21. stoletju, ko informacijska in komunikacijska spletnost prepletata vsa področja življenja in je na razpolago gosta mreža različnih informacij?

Že v prenatalnem obdobju ga uvaja mati, ki ga nosi; novorojenčku mati ali kdo drug, ki ga hrani in neguje, govori in mu poje uspavanke; nadaljujejo starši in/ali drugi družinski člani, ki otroku pripovedujejo pravljice in berejo, ki mu pripovedujejo zgodbe tudi ob knjigi, ne le ob drugih medijih; na razvoj bralne pismenosti otroka vpliva družina z vsem svojim odnosom do branja. (Vem sicer za napovedi, da nekoč morda res ne bodo več rojevale človeške matere in da se nekoč ne bomo več sporazumevali z besedami; in takrat bo najbrž res konec homo sapiensa, toda jaz res ne bi o tem.) Sledi šolsko obdobje in čas, ko intenzivneje nastopita mladinski knjižničar in mentor branja, ki imata pomembno vlogo pri izbiranju, sprejemanju in umevanju sporočil. Menim, da je vloga človeka v bralni vzgoji ves čas ključna, kajti sprejemanje sporočil zgolj prek medijev dehumanizira človeka. Mediji pač ne morejo vzgojiti človeka. Mediji lahko vzgojijo le medij, ki postane nosilec vsiljenih sporočil, kakršne pač želijo vladajoči in lastniki medijev.

Multimedialnost in interaktivnost mladinske književnosti sta – poleg klasičnih linearnih besedil – najbrž nujni glede na hibridnost sodobnih sporočil in tudi glede na senzibilnost otrok in njihovo zmožnost percepcije. Mentorstvo (odraslega) človeka – glede na vse, kar smo povedali – je otrokom še vedno (najbolj) primerno in potrebno, da bi v tem globalnem, digitaliziranem svetu (p)ostali ljudje, odprti za humanost.

Tudi IBBY si prizadeva, da bi knjige in knjižnice še naprej prenašale modrost človeštva, izkušnjo, sadove razuma, domišljije, čustvovanja ... zgodbo, ki jo zmoro samo človek. In še več: sporočila bi naj bila humanizirana v osnovnem pomenu besede, torej čim bolj človeška, s čim več empatije. Humanizirana tudi v pomenu, da odrasli – s pomočjo virov informacij – predajamo sporočila naslednjim rodovom.

Izkoristimo digitalizirana sporočila in virtualne knjižnice kot priložnost, da se ljudje v globaliziranem svetu demokratično povežemo v dobrem in najboljšem, da bi zdravo in polno (pre)živeli tudi v večkulturnosti, večjezičnosti, večkonfesionalnosti ... živeli v skupni zgodbi.

Letošnja poslanica ob 2. aprilu (objavljena je v rubriki IBBY NOVICE), ki jo je pripravila IBBY sekcija Združenih arabskih emiratov, govori ravno o tem, kako isto zgodbo pripovedujemo z različnimi glasovi in v različnih barvah – torej bi lahko rekli tudi na različne načine in v različnih medijih – vendar gre za isto zgodbo, zgodbo nas vseh na tem – za zdaj še – edinem možnem svetu. In bogastvo mnogih kultur je v tej eni in isti zgodbi.

Literatura

Grosman, Meta: Risanka ali pravljica. *Otrok in knjiga*, 1998: 46.

Pennac, Daniel: *Čudežno potovanje*. Ljubljana: Julija Pergar, 1996.

Pouk branja z vidika preнове. Strokovno posvetovanje Bralnega društva Slovenije 12. in 13. septembra 1996. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 1997.